

Tadeusz Skoczek

Muzeum Niepodległości w Warszawie

Obrona Lwowa

Słowa kluczowe

Obrona Lwowa, 1 listopada 1918, nacjonalizm ukraiński, ludność cywilna Lwowa, Orleńta Lwowskie

Streszczenie

Pierwsza bitwa o Lwów, nazywana też Obroną Lwowa, rozpoczęła się 1 listopada 1918 r., dzień po tym jak Austriacy oddali Ukraińcom arsenał i obiekty wojskowe w mieście. Polska wyniszczona Wielką Wojną, kształtująca dopiero swoją państwowość nie była gotowa, by bronić swoich interesów na Kresach. W obronie polskości Lwowa stanęła ludność cywilna – młodzież, kobiety, a nawet dzieci. Przez długie miesiące obrońcy Lwowa walczyli w zupełnej samotności, bowiem ani nowo powstały rząd, ani Naczelnik Państwa Józef Piłsudski, ani prowadzący działania zbrojne w innych rejonach kraju generałowie nie byli w stanie przyjść im od razu z odsieczą. Walka o Lwów zakończyła się faktycznie dopiero pod koniec kwietnia 1919 r. Rok później mieszkańcy miasta po raz kolejny bronili Lwowa, przeciwstawiając się armii bolszewickiej. Ich bohaterstwo i poświęcenie przeszły do legendy.

Pierwsza bitwa o Lwów, nazywana też Obroną Lwowa, rozpoczęła się 1 listopada 1918 roku. W bieżącym roku mija jej setna rocznica.

Katolicki świat, Kościół łaciński przygotowywał się do dnia Wszystkich Świętych, kiedy Ukraińcy służący w armii austro-węgierskiej zaczęli opanowywać urzędy i miejsca użyteczności publicznej we Lwowie. 31 października 1918 Austriacy oddali Ukraińcom arsenał i budynki wojskowe. Przygotowany już wcześniej Ukraiński Komitet Wojskowy zajął cytadelę i najważniejsze obiekty strategiczne we Lwowie. Proklamowano powstanie Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej. Uzurpatorzy uważali 1 listopada za dzień powstania Ukrainy.

Czas był dla Polaków bardzo niekorzystny. Kraj zniszczony Wielką Wojną nie miał wystarczającej energii, aby natychmiast zareagować na bezprawne naruszanie naszych interesów na Kresach. Żołnierze służyli jeszcze w zaborczych armiach, państwowość polska dopiero się kształtowała. Przemysłane uderzenie tuż przed zakończeniem działań wojennych (pokój podpisano 11 listopada 1918) było przysłowiowym nożem w plecy powstającej Polski.

Tendencje nacjonalistyczne Ukraińców od wielu lat podsycali Austriacy i Niemcy. W interesie państw centralnych walczących z Ententą było wzniecanie niepokoju granicznych. W traktacie brzeskim zawartym 9 lutego 1918 roku między cesarstwem Niemieckim i Austro-Węgierskim a Ukraińską Republiką Ludową zdecydowano o losie Chełmszczyzny (wraz z miastem Chełm) oraz części Podlasia. Jak się później okazało w dodatkowej tajnej umowie traktu przewidywano powołanie odrębnego państwa wchodzącego do monarchii Austro-Węgierskiej, obejmującego Przemysł, Lwów i Bukowinę. W zamian Ukraińcy obiecali dostarczyć Niemcom do końca sierpnia milion ton pszenicy, stąd często nazywano ten traktat „pokojem chlebowym”.

19 października 1918 nowo powstałe we Lwowie Ukraińskie Zgromadzenie Konstytucyjne ogłosiło powstanie państwa ukraińskiego. Austriacy proponowali wprowadzić Habsburga do obsadzenia na tronie, ale Ukraiński Komitet Narodowy parł do samodzielnego obejmowania władzy. Kiedy więc zezwolo-

no im nocą przejąć koszary i cytadelę uważali, że od 1 listopada władają własnym państwem. Szybko opanowali tereny aż po San.

Wtedy zdarzyła się sytuacja niebywała. W obronie polskości stanęła ludność cywilna Lwowa. Stanowiła ona 62% wszystkich mieszkańców, lecz nie była przygotowywana do walki, nie miała broni. Niewielkie oddziały Polskiej Organizacji Wojskowej i Polskich Kadr Wojskowych mogły stanowić jedynie kadre dowódczą. Do walki rzuciła się powszechnie młodzież, kobiety, a nawet dzieci. Dowodzona przez kapitana Czesława Mączyńskiego grupa cywilów odbiła w nocy z 2 na 3 listopada dworzec i opanowała zachodnią część Lwowa. Walczący po stronie przeciwnej chłopci ukraińscy gubili się w murach nieznanego im miasta, często przerażeni uciekali bez walki.

Uczestnik walk pisał we wspomnieniach: „Nie znam wypadku, gdzieby w ciągu tak krótkiego czasu, jak we Lwowie, została zorganizowana siła zbrojna. Ochotnik przyłączał się często na ulicy w czasie bitwy do grupy już walczącej, względnie zgłaszał się do jednego z centrów organizacyjnych. Otrzymywał on zaraz jeden ze zdobytych karabinów i amunicję. Uczył się on sztuki wojowania bezpośrednio w czasie walki; dowiadywał się od sąsiadów, jak ładuje się karabin, jak się strzela, gdzie strzela, no i strzał”¹.

Przez długie trzy tygodnie młodzież polska walczyła w zupełnej samotności. Otaczały Lwów przeważające siły ukraińskie. Nocą z 7 na 8 listopada 1918 powstał w Lublinie Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej z Ignacym Daszyńskim i z płk. Edwardem Rydzem-Śmigłym, jako ministrem wojny. Pomoc rządu lubelskiego nie nadeszła do Lwowa. Nie nadeszła też później, kiedy Józef Piłsudski, uwolniony z niemieckiego więzienia w twierdzy magdeburgskiej, przybył 10 listopada do Warszawy, obejmując 11 listopada 1918 „zwierzchnią władzę wojskową” z nadania Rady Regencyjnej. Kiedy Rada ustanowiona przez Niemców rozwiązała się przekazując całą władzę naczelnemu

¹ S. Łapiński-Nilski, *Wypadki listopadowe*, [w:] S. Łapiński-Nilski, A. Kron, *Listopad we Lwowie (1918 r.)*, Wydawnictwo „Rząd i Wojsko”, Warszawa 1920, s. 66.

wodzowi, ten musiał zająć się kształtowaniem podstaw funkcjonowania państwa. Dopiero 29 listopada ogłoszono *Dekret o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej* podpisany przez nowego premiera (prezydenta) Jędrzeja Moraczewskiego i Józefa Piłsudskiego², który odtąd tytułowany był Naczelnikiem Państwa.

Lwów otrzymał niewielką pomoc 20 listopada, kiedy płk Michał Tokarzewski zdołał przedrzeć się ze swoim oddziałem liczącym 1 300 żołnierzy do obleżonego miasta i wyparł Ukraińców z Lwowa. Okrążenia jednak nie zlikwidowano.

Wprawdzie Józef Piłsudski wydał rozkaz generałowi Bolesławowi Roji, aby podjąć działania w obronie Lwowa, ale słabe państwo nie zdobyło się na taki wysiłek. Lwów powołał 23/24 listopada międzypartyjny Tymczasowy Komitet Rządzący, pierwszą cywilną władzę w mieście. Prezydium, w którym zasiadali Edward Dubanowicz – profesor Uniwersytetu Lwowskiego, politycznie związany ze Zjednoczeniem Narodowym, Artur Hausner – socjalista i Władysław Stesłowicz – prawnik, kupiec, wolnomularz, podporządkowało się rządowi Jędrzeja Moraczewskiego, choć ta deklaracja zrazu miała jedynie symboliczne znaczenie.

Lwów wolny, otoczony przez Ukraińców odcięty był na przełomie 1918/1919 roku od pomocy z Polski. Młode polskie państwo walczyło wtedy z Ukraińcami w różnych regionach Małopolski Południowej i Wschodniej. Ciężkie boje toczono wokół Chyrowa, Przemyśla, Rawy Ruskiej. Linia kolejowa prowadząca do Lwowa przechodziła „z rąk do rąk”. W styczniu przebił się jednak do Lwowa generał Jan Romer z pięcioletnią grupą żołnierzy. Nastąpiło też w tym miesiącu niespotykane wydarzenie, wylądowała w mieście niewielka amerykańska eskadra samolotów kapitana Fount de Roya. Do opinii publicznej w innych państwach zaczęły docierać informacje o bohaterstwie lwowian i przywiązaniu do ojczyzny. Marszałek Ferdynand Foch powiedział znamienne słowa: „W chwili, gdy wykreślano granice Eu-

² *Polonia Restituta*, pod red. T. Skoczka, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2017, s. 161.

ropy, biedząc się nad pytaniem, jakie są granice Polski, Lwów wielkim głosem odpowiedział – Polska jest tutaj³.

Nie bez wpływu na obrady konferencji pokojowej w Paryżu, rozpoczętej w styczniu 1919 roku pozostawały bohaterskie walki mieszkańców Lwowa. Polska nie mogła nadal udzielić lwowianom skutecznej pomocy, bowiem toczono ciężkie walki na różnych frontach. W Małopolsce walczyły zgrupowania gen. Tadeusza Rozwadowskiego i gen. Władysława Sikorskiego. Ciężkie boje toczyli żołnierze generała Stefana Majewskiego zastąpionego nieco później przez gen. Edwarda Rydza-Śmigłego.

Jeszcze 16 lutego Ukraińcy gwałtownie zaatakowali. Ludność bohaterskiego miasta odparła i ten atak. W marcu generał Tadeusz Rozwadowski sądził, że miasto już upada. Osiecz wojska pod dowództwem generała Waclawa Iwaszkiewicza przywróciła łączność kolejową Lwowa z twierdzą Przemyśl 19 marca 1919. Walki o Lwów toczyły się jednak do ostatnich dni kwietnia. Aż do lipca trwały walki na froncie ukraińskim, kiedy to Wojsko Polskie wyparło Ukraińców za Zbrucz.

Kolejna bitwa o Lwów miała miejsce w 1920 roku. Trwała już wtedy legenda zwycięskiej batalii sprzed roku, legenda Orłąt Lwowskich, młodzieży, a nawet dzieci walczących o polskość swojego miasta. Ta legenda inspirowała poetów i malarzy, a nawet polityków. Symbolem jej trwałości jest Cmentarz Orłąt Lwowskich na Łyczakowie.

Oto jeden z wielu znanych utworów, wiersz Artura Oppmana⁴:

Orlątko

O mamó, otrzyj oczy,
z uśmiechem do mnie mów –
Ta krew, co z piersi broczy,
ta krew – to za nasz Lwów!

³ Cytat za: M. Eckert, *Historia Polski 1914–1939*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990, s. 73.

⁴ www.spiewnikniepodleglosci.pl/wp-content/uploads/2017/12/orlatko-tekst.pdf [dostęp: 7.07.2018].

Ja biłem się tak samo
jak starsi – mamó, chwał!...
Tylko mi ciebie, mamó,
tylko mi Polski żal!...

Z prawdziwym karabinem
u pierwszych stałem czat...
O, nie płacz nad swym synem,
że za Ojczyznę padł!..

Z krwawą na kurtce plamą
odchodzę dumny w dal...
Tylko mi ciebie, mamó,
tylko mi Polski żal!...

Mamó, czy jesteś ze mną?
Nie słyszę twoich słów...
W oczach mi trochę ciemno...
Obroniliśmy Lwów!...

Zostaniesz biedna sama...
Bacność! Za Lwów! Cel! Pal!
Tylko mi ciebie, mamó,
Tylko mi Polski żal!...

Tadeusz Skoczek

Bibliografia uzupełniająca

(publikacje ze zbiorów Biblioteki Muzeum Niepodległości)

Boje lwowskie 1918–1919. Katalog wystawy, luty–marzec 2009, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Muzeum XX Lubomirskich, Wrocław 2009.

Bruchnalska M., *Z obrony bohaterskiego Lwowa i Małopolski Wschodniej. Udział ziemianek*, Zjednoczenie Polskich Chrześcijańskich Towarzystw Kobiecych, Lwów 1930.

Kajet wojenny dziecka lwowskiego, Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, Lwów 1921.

Klimecki M., *Lwów 1918–1919*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1998 [zawiera bibliografię].

Lwów. Dwie legendy [wydawnictwo towarzyszące wystawie], Muzeum im. Jacka Malczewskiego, Radom 2008.

Łapiński-Nilski S., Kron A., *Listopad we Lwowie*, Wydawnictwo „Rząd i Wojsko”, Warszawa 1920.

Pogonowski J., *Bój o Lwów*, Wydawnictwo „Lotos”, Gdańsk 1921.

Próchnik A., *Obrona Lwowa. Od 1 do 22 listopada 1918 roku*, Zygmunt Pomański i Spółka, Zamość 1919.

Rogowski J., *Z walk o Lwów*, seria: *Boje polskie*, t. 8, Poznań 1926.

Zakrzewska H., *Dzieci Lwowa*, Wydawnictwo ABC, Warszawa 1985.

Tadeusz Skoczek

Museum of Independence in Warsaw

Defence of Lviv

Key words

Defence of Lviv, 1 November 1918, Ukraine nationalism, civilian population of Lviv, Lviv Eaglets

Summary

The first battle of Lviv, also called the Defence of Lviv, began on November 1, 1918, the day after the Austrians surrendered to the Ukrainians an armoury and military facilities in the city. Destroyed by the Great War, Poland, just creating its own statehood, wasn't really ready to defend its interest in the Borderlands. The civilian population - youth, women, even children, stood up to defend "Polish" Lviv. For months the defenders of Lviv fought in solitude because neither the newly emerged government, the Chief of State Joseph Pilsudski nor superior generals conducting military operation in other areas of the country weren't able to come to their rescue immediately. The battle of Lviv was actually over at the end of April, 1919. A year later the city inhabitants defended Lviv yet again, opposing to the Bolshevik's army. Their heroism and commitment became legendary

Tadeusz Skoczek

Muzeum Niepodległości (Unabhängigkeits-Museum) in Warschau

Die Verteidigung von Lemberg

Schlüsselwörter

Verteidigung von Lemberg, 1. November 1918, ukrainischer Nationalismus, Zivilbevölkerung in Lemberg, Die Lemberger Adler

Zusammenfassung

Die erste Schlacht um Lemberg, auch bekannt als die Verteidigung von Lemberg, begann am 1. November 1918, einen Tag nachdem Österreich den Ukrainern ihr Arsenal und ihre militärischen Einrichtungen in der Stadt übergeben hatten. Das durch den Ersten Weltkrieg zerstörte und erst seine Staatlichkeit formende Polen war nicht bereit, seine Interessen an den Ostgrenzen zu verteidigen. Zur Verteidigung der polnischen Seite von Lemberg stand dagegen die Zivilbevölkerung bereit - Jugendliche, Frauen und sogar Kinder. Viele Monate hindurch kämpften die Verteidiger von Lemberg in völliger Einsamkeit, denn weder die neue Regierung noch das Staatsoberhaupt Józef Piłsudski oder die Generäle, die militärische Operationen in anderen Regionen des Landes durchführten, konnten ihnen sofort zur Hilfe eilen. Der Kampf um Lemberg endete erst Ende April 1919. Ein Jahr später verteidigten die Bewohner erneut die Stadt Lemberg, als sie sich der bolschewistischen Armee widersetzten. Ihr Heldentum und ihre Aufopferungen wurden zu Legenden.

Тадеуш Скочек

Музей Независимости в Варшаве

Оборона Львова

Ключевые слова

Оборона Львова, 1 ноября 1918, украинский национализм, мирные жители Львова, Львовские орлята

Краткое содержание

Первое сражение за Львов, известное также как Оборона Львова, началось 1 ноября 1918 года, на следующий день после того, как австрийцы сдали украинцам арсенал и военные объекты в городе. Польша, истощённая Великой Войной, только формирующая свою государственность, не была готова защищать свои интересы на Восточных Кресах. В защиту польской самобытности Львова стали мирные жители - молодёжь, женщины и даже дети. В течение долгих месяцев защитники Львова боролись в полном одиночестве, поскольку ни вновь сформированное правительство, ни глава государства Юзеф Пилсудский, ни генералы, ведущие военные действия в иных областях страны, не были в состоянии немедленно прийти к ним на помощь. Фактически битва за Львов окончилась только в конце апреля 1919 года. Год спустя жители города вновь были вынуждены оборонять Львов, сопротивляясь армии большевиков.